

MEDEDELINGENBLAD
van de
NEDERLANDSE WERKGEMEENSCHAP
voor
INDIVIDUAL PSYCHOLOGIE

20e jaargang, nr. 1

september 1970

Redactie: J.A. Delhez - Velp
G.H. v. Asperen - Lunteren

Redactieadres: Mevr. L.M.C. Richard-Stuurman
Pippelingstraat 60, Den Haag, Telefoon 070 - 68 34 22

„SCHOOLGENEESKUNDE EN INDIVIDUALPSYCHOLOGIE”

Verslag van een lezing gehouden te Amsterdam op 21 maart 1970 door Mevr. J.E. Noordenbos, kinderarts, werkzaam als schoolarts te Voorburg.

Om een goed beeld te kunnen geven welke plaats de I.P. in de schoolgeneeskunde zou kunnen innemen is het allereerst dienstig na te gaan hoe deze geneeskunde zich heeft ontwikkeld.

In het *eerste stadium* van de schoolgeneeskunde was het de taak van de schoolarts om met een vluchtige blik over de klas er wat magere en bleke kinderen uit te pikken, waarbij dan makkelijk b.v. bloedarmoede, ondervoeding, t.b.c. etc. te constateren viel.

Nadat de gezondheidstoestand van het kind zich verbeterde, als gevolg o.a. van kinderhygiëne, sociale wetten en voorzieningen, kwam de schoolgeneeskunde in het *tweede stadium*. De kinderen werden uitgekleed en lichamelijk nagezien en die schoolarts was de beste, die het grootste aantal kinderen per jaar kon nazien en de meeste ziekten ontdekte.

Door het grote aantal kinderen, dat per dag moest worden nagezien (30 à 40) en hoewel geassisteerd door een schoolzuster, kon het onderzoek niet anders dan oppervlakkig zijn, maar werden toch nog een behoorlijk aantal ziekten achterhaald.

Door verdere vooruitgang in de medische wetenschap (o.a. de kennis van de inenting) werd de gezondheidstoestand van het kind nog beter en kwam hierdoor de sch. gen. in een *derde stadium*.

De gezondheidstoestand van het kind was zo goed geworden, dat het doel van de kinderhygiëne verschoof van de preventie van ziekte naar de z.g. positieve gezondheidszorg, dus verhoging van de gezondheid tot het optimum.

Het aantal kinderen per schoolarts werd teruggebracht, maar nu moest het kind volledig worden nagezien. In dit kader ging het er ook om, om aandacht te besteden aan *afwijkingen* (b.v. platvoeten, kromme ruggen), die, hoewel niet direct ziek makend, het welbevinden op volwassen leeftijd zouden kunnen verminderen. Bij de verdere voortgang van de wetenschap en de sociale ontwikkeling kwamen nu 2 punten naar voren; die de sch. gen. brachten in het *vierde stadium*.

1. Het inzicht wint veld, dat de schoolarts bij het zoeken naar ziekten zijn diagnostiek moet verfijnen en o.a. meer laboratorium-onderzoek moet doen (bloed- en urine-onderzoek).
2. De psychologische afwijkingen van het kind zijn zo frequent geworden, dat deze thans voorname zijn dan de lichamelijke aandoeningen.

Het karakter van de in de preventieve geneeskunde thans geldende vragen werd op het Congres voor Schoolgeneeskunde te Praag (1967) als volgt gemodelleerd:

1. Vragen over epidemiologie en weerstandsvermogen zijn veranderd in vragen over regiem-adoptatie en weerstandsvermogen.
2. Vragen over algemene hygiëne in vragen over geestelijke hygiëne.
3. Vragen over organ. ziekten in vragen over neuro-psychische ziekten.
4. Vragen over de klassieke geneesk. in vragen over de preventie van de gevolgen van de civilisatie op de mens.

Uit het bovenstaande is duidelijk, dat van de kinderarts een uitgebreidere kennis gevraagd wordt van psychologie of psychiatrie.

Dit zelfde geldt zeer zeker ook voor de schoolarts wil hij de situatie kunnen onderkennen, event. advies kunnen geven of verwijzen naar elders.

Zoals gezegd is de situatie thans als volgt:

- a. zieke kinderen worden niet meer op de schoolbanken gevonden
- b. de schoolarts moet daarom duidelijk in de richting gaan van verhoging van de gezondheid
- c. de schoolarts zal zich richten op het herkennen van prae-ziekte stadia (zoeken naar minimale symptomen).

Hem staan daarbij het onderzoek van lich. vloeistoffen ten dienste en het opmerkzaam zijn op minimale lich. afwijkingen als symptoom van een werkelijke ziekte. Dat dit geen eenvoudige taak is illustreerde mevr. Noordenbos aan twee voorbeelden, waarbij een symptoom (aanhoudend gillen en ongeconcentreerd gedrag, gepaard met onrust) deed denken aan een psychische oorzaak, welke uiteindelijk een hersenprikkeling door een werkelijke ziekte bleek te zijn.

Het is niet moeilijk soortgelijke gevallen aan te wijzen, waarbij het symptoom gillen en schreeuwen een rol speelt en die geheel op het psych. vlak liggen. Bekend is het kind met de schorre stem, omdat het voortdurend probeert andere kinderen te overschreeuwen. Zij streven naar macht.

Een tweede voorbeeld toonde, dat het kind schreeuwt om aandacht van moeder. Mevr. N. meende, dat het niet door de moeder geaccepteerd was, nadat de vader haar had verlaten (baby was toen 4 mnd.). Het kind schreeuwt als „in de woestijn”. Ook de motorische onrust kan verwijzen naar een psych. oorzaak, zoals bij een meisje uit haar tekeningen bleek (opgerolde slangen en krokodillen). Volgens Freud zou dit op een Oedipus-complex duiden, waarop de sch. arts haar doorstuurde naar de psychiatrische dienst.

Tenslotte zijn daar nog de lich. klachten door psychische oorzaken, de z.g. psycho-somatosen.

Iedereen kent de klachten van hoofd- of buikpijn bij spanning, in gevallen waar bv. op school prestaties geleverd moeten worden of kinderen menen niet mee te kunnen, doch

ook hier kan iets ernstigers achter zitten, zoals bij een 8½ jarige jongen, die zeer nerveus was en steeds „het zuur had”. De arts schreef melk voor. Het kind dat psych. moeilijkheden had, bleek het begin-symptoom van een maagzweer te hebben.

Daarom dient een sch. arts tevens psychisch onderlegd te zijn. Vanuit de artsenstudie is hij bekend met de psych. van Freud, doch hiermee kan hij niet uit de voeten. Voor een onderzoek van het onderbewuste is de schoolarts niet getraind en hiervoor zou ook geen tijd beschikbaar zijn. Met de I.P. is dat echter iets anders. Het is een gebruiks-psychologie en door te vragen, „waartoe” het kind het symptoom gebruikt, kan de arts zich snel een beeld van het kind vormen en daardoor de moeder beter van advies dienen.

Mevr. Noordbos is daarom voorstandster van training van de schoolarts in de individual-psychologie.

Zelf heeft zij een bijzondere training in het praktische gebruik van de I.P. gehad.

Zij volgde in 1969 een cursus op Kreta o.l.v. Prof. Dreikurs.

Drie punten, hoewel voor ons bekend, wil Mevr. N. toch nog eens noemen n.l.:

1. Kijk naar de plaats in de kinderrij.
2. Zoek naar de doelstelling van het kind.
3. *Maak bij ieder gegeven (van moeder) een vooronderstelling over de mogelijke doelstelling van het kind.*

Verder leert prof. Dreikurs:

- a. Het is beter een verkeerde vooronderstelling te maken dan helemaal geen, want deze geeft in ieder geval aanleiding tot verdere vragen, die weer tot het goede spoor kunnen voeren.
- b. Zeer belangrijk is de vraag aan de moeder: „En wat deed u toen?” of „wat doet u gewoonlijk?”. Deze kunnen verrassend resultaat geven en bovendien aanleiding zijn tot het geven van advies.
- c. Het eerste en tweede kind uit een gezin zijn altijd verschillend in gedrag. Zou het tweede kind zich overeenkomstig het eerste gedragen, dan zou het van moeder geen aandacht krijgen. Ook hiervan gaf Mevr. N. duidelijke voorbeelden.
- d. De oneven- evenals de even-rangschikking vertoont overeenkomstig gedrag. (Het 2e, 4e, 6e enz. kind overeenkomstig gedrag, doch anders dan het 1e, 3e, 5e enz. kind.)

Illustraties van het laatste punt: Moeder zegt bij het onderzoek van haar zoontje: „De twee anderen zijn heel anders”. Arts concludeert, dat hij de middelste moet zijn.

Bij een ander geval wordt medegedeeld, dat de zusjes beide doorzettertjes zijn. Hier echter is het zoontje niet de middelste maar de jongste van de drie. Het oudste zusje evenwel wil niet eten, wordt geholpen, houdt ontlasting op. No. 1 en 3 hebben dan toch een gelijklopend gedrag n.l. beiden willen klein blijven. Deze conclusie, zegt spr. is een vooronderstelling van haar. Men kan ook veronderstellen, dat de stelling van Dreikurs niet klopt.

Prof. Dreikurs zegt hierover echter het volgende: „Klopt het beeld van de kinderrij niet, dwz. zijn de eigenschappen, die de kinderen zouden moeten hebben er niet, en bijgeval andere eigenschappen wél, dan hebben die kinderen die eigenschappen ontwikkeld met een bepaalde bedoeling. Men zal dan hebben na te gaan welke bedoeling die kinderen daarmee beoogen.

Voor de sch. arts zou de anamnese te uitgebreid worden tijdens het routine-onderzoek, dat ca. een kwartier mag duren, zodat hier een duidelijke afbakening van de grens ligt voor de sch. arts, die kan volstaan met verwijzen naar het Med. Paed. Bur.

Spreekster citeert Prof. Dreikurs verder als volgt:

Het zich ontwikkelend gedragspatroon bij kinderen ligt in het nastreven van één der vier doelstellingen n.l.:

1. Attentie krijgen.
2. Macht krijgen.
3. Revanche nemen
4. Protesteren.

Soms kan het moeilijk zijn vast te stellen welke van de vier doelstellingen door het kind nagestreefd wordt. In dat geval zal dan tevens naar het gedrag der andere kinderen gevraagd dienen te worden, daar er in één gezin steeds sprake is van gecoördineerd gedrag. Ook kan de arts vragen om één dag in de fam. kring te beschrijven, waardoor het patroon van de situatie beter te begrijpen valt. Ook hier ligt weer een duidelijke grens voor de sch. arts wegens tijdgebrek en zal hij aangewezen zijn op doorsturen.

Voor de sch. arts komt het op de volgende punten aan:

1. Leren ZIEN.
2. Veronderstellingen maken op ieder gegeven, dat door moeder verstrekt wordt.
3. Advies geven, vooral n.a.v. het antwoord op de vraag: „En wat doet u in dit geval? ”.

Hierbij geldt: **NOOIT MORALISEREN.**

Met praten immers blijkt steeds dat effect achterwege blijft. *Het advies moet daarom anders luiden.* Moeder moet geïnstrueerd worden d.m.v. eenvoudige adviezen.

Tot slot komt Mevr. N. tot de vraag of het mogelijk is, dat de sch. arts therapie kan doen met gebruikmaking van de I.P.

Het antwoord moet echter luiden, dat echte therapie onmogelijk blijft omdat te weinig tijd is toebedeeld en bovendien de training hiervoor ontbreekt. De therapie ligt dan ook op het terrein van de psychiater of psycholoog.

Mevr. Noordenbos is daarom van mening, dat de sch. arts, door gebruikmaking van de Ind. psych., situaties kan onderkennen, adviezen kan geven of naar elders verwijzen.

Zij besluit met de hoop uit te spreken, dat veel meer schoolartsen evenals school-counselors en leerkrachten zich voor de Ind. psychologie gaan interesseren.

L.M.C. R.-St.

In het sfeervolle en goed verzorgde conferentieoord „De Pietersberg” te Oosterbeek waar de Werkgemeenschap op 25 en 26 april 1970 haar jaarlijkse conferentie hield over het thema: **SEXUALITEIT**, werden drie voordrachten gehouden waarvan samenvattingen hier volgen.

„DE BETEKENIS VAN DE SEXUALITEIT VOOR OUDEREN”

Als merkwaardig feit begint spr. met te constateren, dat hem in de afgelopen twee maanden vijfmaal gevraagd is om te spreken over het onderwerp „Sexualiteit bij bejaarden” telkens van andere zijden. Bovendien was dit de eerste keer in spr.'s loopbaan, dat hem dit onderwerp werd opgedragen. Dit betekent, dat de medische benadering van de oudere mens en zijn sexuele problemen plotseling aandacht krijgen. Hoewel er inderdaad thans meer ouderen zijn dan voorheen verklaart dit niet waarom de sexualiteit van de oudere mens vroeger helemaal niet in de aandacht stond.

Deze veronachtzaming vond meer zijn oorzaak in het feit, dat de 19e eeuwse geneeskundige aangepast aan de toen heersende moraal de sexualiteit gereduceerd had tot een voortplantingsdrift en de medicus in dat opzicht een slaafse dienaar was van deze z.g. christelijke maar in wezen burgerlijke moraal. De beoefenaren van de wetenschap hadden eenvoudig een blinde vlek zowel voor de uitingen van de sexualiteit van het kind als van de oudere mens. De sexualiteit van het kind werd door Freud opnieuw ontdekt, nadat men

eeuwen daarvoor hier wel ogen voor had gehad. Met een voorbeeld uit de tijd van Lodewijk de dertiende maakt spreker dit nog duidelijk. Wat de oudere mens betreft dacht men in die tijd ook volstrekt niet, dat het sexuele leven van de vrouw bij het intreden van de menopauze geëindigd was. Integendeel men vindt in levensbeschrijvingen van beroemde mensen zeer duidelijke aanwijzingen dat dit niet het geval is. Spr. maakt op amusante wijze met enkele historische voorbeelden dit verder duidelijk.

In dit licht gezien blijft het heel merkwaardig, dat bij de *wetenschapsdienaren* die blinde vlek voor de seksualiteit bleef bestaan.

Als frappant geval van de huidige tijd (maar ongetwijfeld ook voorgekomen in de 19e eeuw) vertelt spr. van een vrouw van 70, die getrouwd is met een man van 76. Deze vrouw komt bij de dokter klagen dat de man nog één tot tweemaal coitus per dag eist. De dokter is nu heel trots dat hij een compromis weet te bereiken waardoor maar één keer in de twee dagen hoeft te worden gecoïteerd. Sex heeft met leeftijd veel minder te doen dan men denkt. Men begaat in het algemeen een grote vergissing door aan te nemen, dat bij het ophouden van het vermogen zich voort te planten bij de vrouw het sexuele ophoudt en dit geldt evenzeer wanneer men aanneemt, dat een man boven een zekere leeftijd ook niet meer potent zou zijn.

Helaas heeft deze mythe van de sexloosheid van de bejaarde mens ontzettend veel leed veroorzaakt en doet dat nog steeds. Wanneer men hoort wat er zich in bejaardentehuizen afspeelt, dan rijzen je haren te berge. Als bijna ongelovelijk voorbeeld vertelt spr. van een nog vitale oude heer van 83, die in een bejaardenhuis bezoek krijgt van een in dit huis wonende dame van 70 en door de directrice van het huis betrappt wordt in een niet geheel neutrale situatie (waarschijnlijk niet verder gaande dan een omarming). Het resultaat was, dat de dir. deze man met ontslag bedreigde. Toen spr. gevraagd werd wat hij daarvan dacht was zeer terecht zijn mening, dat de dir. haar ontslag zou moeten hebben.

In een ander geval beschreef één van spr.'s collegae een situatie in een bejaardenhuis waar mannen en vrouwen (ook al zijn ze getrouwd) steeds streng gescheiden zijn en dat ze om elkaar nog eens een hand of een zoen te kunnen geven via een deur van een was-zoldertje elkander nog wel eens konden bereiken.

Dit zijn dus toestanden, die gebaseerd zijn op het geloof, dat je de mensen hier geen kwaad mee doet en dat je ze niet alleen emotioneel, maar ook fysiek geen schade zou berokkenen.

Wanneer spr. de oorzaak van deze blinde vlek nagaat valt te constateren, dat de artsen, wat de sexuele opvoeding betreft, dikwijls dubbel negatief geconditioneerd waren. De sexuele voorlichting is nog betrekkelijk jong. Vroeger was zij niet nodig om dat de kinderen eenvoudig het sexuele leven meemaakten in landelijke omgeving, waar zij de voortplanting van dieren zagen. Men was ook minder bang voor uitingen van emotionaliteit, ook uitingen van emotionele seksualiteit.

Kinderen wisten waar de kinderen vandaan kwamen, maar wisten ook door de opener levenswijze van de ouderen dat met de seksualiteit meer tederheid en zinnelijkheid was verbonden dan de kinderen uit de typisch burgerlijke sfeer van de 19e eeuw. Dit is gewijzigd door de burgerlijke moraal, die het sexuele leven steeds meer reduceerde tot een functie van de voortplanting. Het resultaat was dat of de kinderen hoorden helemaal niets over het geslachtsleven of slechts biologische feiten over zwangerschap en geboorte en hoogstens werd over de rol van de vader verteld, dat hij degene was, die het zaadje bij het eitje bracht. Door deze reductie van het sexuele leven tot een zuiver biologisch proces en het ontdoen van dit geheel van alle emotionaliteit en vooral van alle lustvolle sentimenten kwam van de sex. opvoeding niets terecht. Bovendien werd er nog een onderdrukkende factor bij gebracht, zodat ook datgene wat hun over het geslachtsleven niet in biologische, maar in rationele zin verteld werd, afschrikwekkend was. Een burgerjongen werd door zijn

vader gewaarschuwd niet naar de hoeren te gaan met het oog op het gevaar van geslachtsziekte als dreigend van sexuele activiteit.

Van deze burgerjongens waren er velen, die aan een universiteit gingen studeren. Dan verliep het ongeveer als volgt: in de eerste jaren hoorden zij iets over de celdeling en als het meeviel in het tweede en derde jaar iets van de anatomie van de geslachtsorganen. Ook al plooden de leraren het vaak zo, dat zij hier net niet aan toekwamen en je het maar in de boeken moest lezen. Ook werd er iets verteld van de menstruatie en hoe de zaadvorming tot stand komt. Maar met geen woord werd gerept over het functioneren tijdens de coitus. Wel leerde je wat over het resultaat, dus de zwangerschap. Bij de verloskunde kreeg je de biologie van de sexualiteit uitgebreider te horen en bij de huidziekten werden de geslachtsziekten in alle vormen met alle gevolgen behandeld. Over de emotionaliteit van het sexuele leven hoorde je niets en voor zoverre het over activiteiten ging leerde je bij de psychiatrie iets over verkrachting, sadisme, lustmoord en alle perversies. Over voorbehoedsmiddelen werd helemaal niet gesproken: toen spr. als student op een buitenlands bureau voor gezinsplanning werkte zag hij voor 't eerst een pessarium.

Uit het bovenstaande blijkt duidelijk de parallelliteit van de opvoeding in zijn milieu en de opvoeding van dezelfde jongen als medisch student.

Deze artsen kregen nu te doen met de sexualiteit van de oudere mensen en spr. hoeft dan ook niet te zeggen, dat het verbazingwekkend is, dat hem in zijn 39-jarige sexuologie praktijk nooit gevraagd is geworden over de geriatrische sexuologie te spreken.

Nu begint daarin verandering te komen, misschien wel omdat het kwantitatieve probleem groter is geworden, maar vooral omdat het eindelijk onderkend is.

Tot de feiten komend zegt spr., dat in de eerste plaats de oude opvattingen over de man boven de 50 en 60 en de vrouw na haar climactorium gebleken zijn op vooroordelen te berusten. Het is absoluut niet waar, dat bij een man boven de 50 zijn geslachtelijk verlangen plotseling sterk afneemt en dat zijn potentie verdwijnt, evenmin als het waar is dat al die oude mannen oude bokken zijn, die op groene blaadjes uit zijn. Het is evenmin waar, dat de vrouw na de menopauze degenerereert tot een sexloze matrone of een demi-vierge, die op jacht is naar jonge mannen. Maar dat oude wanbegrip heeft nog altijd gevaarlijke consequenties, in de eerste plaats voor het individu zelf: een vrouw, die gelooft dat zij na haar climactorium als sexueel wezen heeft afgedaan, is voor zichzelf en voor haar man een probleem. Ze moffelt haar verlangen, voor zover dit er steeds geweest is weg, want ze hoort het niet te hebben als ze overtuigd is van de waarheid van het volksgeloof. De man, die nog sexuele aandrifft bij zichzelf bespeurt, geneert zich. De vrouw, die om haar man een plezier te doen, met hem naar bed gaat meent, dat haar sexuele vermogens niet meer geuit mogen worden zover dit tot orgasme leidt.

In elk geval zijn zowel de man als de vrouw ervan overtuigd dat ze aan attractiviteit verliezen. Ook blijkt bij veel vrouwen de menstruatie een uiterlijk symbool voor vrouwelijkheid te zijn, waarvan het ontbreken een gevoel van minderwaardigheid geeft. Wanneer zij deze houding nu over gaan brengen in haar relatie tot de partner en ze zeggen: „wij zijn te oud ervoor”, is een natuurlijk gevolg, dat dit ook negatief uitwerkt in andere levenssferen zich uitend in gebrek aan zelfwaardering, in het werk, in de sociale omgang en in het je beoordeelt voelen door andere mensen. Dit laatste is vooral funest bij een eenzijdige verkeerde waardering, b.v. als de man zich te oud voelt en de vrouw nog niet en dat komt voor bij bepaalde leeftijdsverschillen vooral in landen, waarin de man over het algemeen een jongere vrouw trouwt.

Verder haalt spreker nog aan het geval van een man van in de zestig met een hartinfarct, die aan de dokter vraagt hoe hij nu verder sexueel moet leven, waarop diens antwoord is: „man daar moet je niet meer aan denken, daar ben je toch te oud voor”. Ook veel voorkomend zijn woedende reacties van kinderen als vader weduwnaar geworden is met 60 en

zegt, dat hij verliefd is geworden op een andere vrouw en hertrouwen wil. Hij wordt dan eenvoudig uitgelachen. Spr. heeft vaak de indruk, dat er dan niet alleen de idee van de sexloze vader in zit, maar misschien juist, dat vader niet zo sexloos is en er mede-erfgena-men zouden kunnen komen. Diezelfde houding is ook te vinden bij pastores en in een niet gering aantal gevallen op te merken bij de justitie. Bij zeden-delicten b.v. kan de oudere man erop rekenen een veel strengere straf te krijgen dan wanneer hij 20 jaar jonger ge-weest zou zijn. *Het komt op die leeftijd eenvoudig niet meer te pas.*

Gelukkig beginnen we hoe langer hoe meer over de resultaten van uitgebreide onderzoekin-gen te beschikken o.a. van Matters en Johnson, Newman en Nicols. Vermeldenswaard zijn de resultaten bij een in Amerika gehouden enquête. Hier hadden van 832 mensen (677 ge-huwd) leeftijd gemiddeld \pm 70 jaar ondanks hoge leeftijd 70% nog regelmatig coitus met echtgenote of vaste partner en was 60% volkomen tevreden. Wat de impotentie betreft blijkt wel een zekere stijging met de leeftijd te zijn n.l. beneden de 70 j. maar 16% impo-tent, tussen de 70-74 j. is het 30% en het aantal neemt snel toe, boven de 75 wordt het 43%, maar dan is er nog altijd 48% wel potent en de rest staat er zo tussen in met toch nog een gemiddelde van 1 tot $4\frac{1}{2}$ keer per maand. Opmerkenswaard is weer, dat van die impotentie mannen (134 in totaal) maar 8 hiervoor een behandeling wensten. De meeste waren van mening, dat het min of meer bij hun leeftijd hoorde, wat natuurlijk niet het ge-val behoefde te zijn.

Het merkwaardigst vond spreker nog dat er een duidelijke correlatie bleek te bestaan tussen het voorkomen van spontane ochtend-erecties en het voortzetten van de potentie, terwijl verder bleek (ook een bevinding van Nicols en Newman) dat die snelle daling van boven de 75 niet het gevolg is van een achteruitgang van de potentie op zichzelf, maar een achteruit-gang van de totale vitaliteit en het feit dat één van de twee partners een tijdlang ziek is geweest en daardoor het sexuele verkeer is onderbroken. Als op hogere leeftijd de sexuali-teit plotseling onderbroken wordt, kan het volledig mis gaan.

Verder gaat spr. nog uitgebreid in op anatomische consequenties bij de vrouw, helaas te lang voor dit verslag.

Als belangrijkste moeilijkheid is bij de man de angst om oud te worden. Hij mist de moed om de biologische leeftijd te erkennen. De kalender-leeftijd is niet zo belangrijk vanwege een vaak groot verschil tussen kal.-leeft. en biol. leeft. Met een voorbeeld toont spreker dit nog aan.

Het allergevaarlijkste is wel het plotseling stoppen van de sexuele activiteiten omdat één van de partners vindt, dat die te oud wordt.

In tegenstelling met hormoon-kuren, liefdesdranken en alles wat o.a. sexboetiekjes aanbeve-len acht spr. van veel belang, dat de oudere mens zorgt, dat hij in goede conditie blijft, gezonde slaap, voldoende lichaamsbeweging enz. en vooral door blijvend sexueel actief te leven.

Ook vindt spr. van belang te accentueren, dat er geen sprake van is dat de sexualiteit een beperkte hoeveelheid energie is, die men meekrijgt bij de geboorte en tijdens het leven op-teert. Eerder is het tegendeel het geval. Er bestaat met zekerheid een correlatie tussen vroegtijdig begin van de sexuele activiteit, hetzij in de vorm van zelfbevredestiging of van coitus en het lange voortbestaan.

Het allerbelangrijkste voor het sexuele leven van de bejaarde is en blijft de houding die de arts, geestelijke etc. ten opzichte van de sexualiteit van de bejaarde inneemt. Het gaat om een beamende attitude. Een negatieve attitude van de dokter kan volkomen verlamvend werken.

Funest is ook van de zijde van de dokter een overbodig coitus verbod of een verbod dat langer duurt dan strikt noodzakelijk is. Met voorbeelden licht Dr. v. E.B. dit laatste nog toe.

Spreker besluit met er de nadruk op te leggen, dat de houding van de maatschappij ten opzichte van de bejaarden moet veranderen, zeker in de bejaardentehuizen gewoon door ruimte te scheppen de oudere mensen de gelegenheid te geven elkaar rustig te ontmoeten, want rust en privacy zijn heel voorname voorwaarden.

J.H. R.

SEXUALITEIT EN VOLWASSENHEID

Voordracht van mej. G. Derksen, docente a/d Academie „De Horst“ te Driebergen.

Spreekster wil zich beperken tot de hetrosexuele relaties en wel in het kader van *sexualiteit en samenlevingsvormen*, daarbij uitgaande van de meest gebruikelijke nl. het huwelijk. Tevens wil zij aandacht schenken aan andere vormen, waarover de laatste jaren veel gedacht en gesproken wordt (soms ook beoefend worden, vooral door jonge volwassenen). De homoseksuele relaties zullen buiten beschouwing worden gelaten, daar deze stof te overbieden voor een afzonderlijke voordracht.

De samenvatting van deze voordracht werd welwillend door mej. Derksen voor ons „Mededelingenblad“ afgestaan.

Biologisch onderscheidt de menselijke sexualiteit zich essentieel van de dierlijke. Alle primaten kennen een bronst- of paartijd, die optreedt volgens een bepaalde periodiciteit, maar voor de mens is het ontbreken daarvan kenmerkend. De menselijke bereidheid tot de geslachtsgemeenschap kan op elk moment worden opgewekt - al zal voor een deel der vrouwen deze bereidheid tijdens de ovulatie groter zijn dan gewoonlijk. In de bronsttijd vindt de geslachtelijke vereniging van het mannetje en het vrouwtje plaats met als duidelijk doel: de voortplanting; de menselijke sexuele gemeenschap kan de voortplanting beogen, maar behoeft dat niet te doen.

De dierlijke geslachtelijkheid is dus veel meer dan de menselijke aan het instinct gebonden of anders gezegd: in seksueel doen en laten is de mens qua aanleg aanmerkelijk vrijer dan het dier. De mens is tot op grote hoogte als het ware geëmancipeerd van het instinctmatig geslachtelijke, vrijgemaakt dus van beperkende machten, maar is tegelijkertijd in vergelijking met het dier - zoals Kooy het uitdrukt - „seksueel gehypertrofieerd“, d.w.z. dat hij de kans loopt teveel van het goede te krijgen. Daarom voor de mens de noodzakelijkheid en ook de mogelijkheid zijn sexualiteit redelijk-zedelijk te binden (klinkt vervelend, iets anders bedenken).

In iedere menselijke samenleving vindt de sexualiteit een zedelijke beoordeling. Wat geslachtelijk oirbaar wordt geacht loopt sterk uiteen naar tijd en plaats. De etnologische literatuur laat ons zien, dat de sexuele vrijheden in de ene maatschappij soms aanzienlijk groter zijn dan in de andere. Het is echter opmerkelijk dat bij alle cultureel bepaalde verschillen in hetgeen seksueel geoorloofd is, toch vrijwel altijd die geslachtelijke omgang is te ontdekken, die wij met het woord huwelijk aanduiden. Iedere menselijke samenleving schijnt de duurzame relatie tussen een man en een vrouw te kennen, die in onderscheid van andere geslachtelijke verhoudingen, tot doel heeft het kind een vader te geven.

Onder de zoogdieren, die de mens biologisch het naast staan, wijdt de verwekker van het jong zich gedurende dracht en onvolwassenheid van dat jong aan hem en zijn moeder. De instinctreductie bij de mens opent de mogelijkheid aan de verwekker van het kind zich noch om het kind noch om de moeder verder te bekommeren. De cultuur schrijft echter steeds weer voor, dat wil het volledig goed zijn, het kind een vader in sociale zin zal hebben. In het huwelijk als universeel menselijke instelling is het, constateert de socioloog

Kooy, dat de verbroken biologische eenheid van geslachtsdrift en voortplanting haar herstel heeft gevonden.

Biologische, psychologische en maatschappelijke factoren bepalen de wijze, waarop de mens zijn seksualiteit beleefd en er mee omgaat. Vanuit de psychologie zullen andere accenten gelegd worden dan vanuit de sociologie. Kuiper, psychiater (liefdeensex. i.h. studentenleven) stelt het zo: de mens wil zich in zijn liefdesleven bevredigd voelen, maar ook zonder gewetensconflicten; in overeenstemming met zijn eigen ideaalstellingen en normen; het driftleven vraagt om bevrediging, het gemoed wil vrede, ook met het geweten. Wij willen ons goed voelen in een blijvende band. Er is een feitelijke reden, dat we aan een blijvende band willen werken: men kan moeilijk zijn eigen kinderen opvoeden, wanneer men om de twee jaren een bloeiende affaire wil beleven; ze zijn nu eenmaal in twee jaar niet volwassen. Ook hier dus continuïteit terwille van het kind. Maar er is volgens Kuiper nog een andere reden waarom we streven naar een blijvende band. De mens wil integratie in het leven, synthese, eenheid in de veelheid. Dat is zo met ons werk, met onze hobbies, ook met onze relaties. Wij willen continuïteit, welke beleefd wordt in het huwelijk en in het gezin (biol. en sociocult. functie).

Kenmerkend voor het westerse huwelijk is altijd geweest, dat de eenmaal getrouwden zich hebben te onthouden van intiem-lichamelijke toenadering tot seksegenden van hun enige wettige partner. Weliswaar kwam polygamie in het westen nog voor tot in de 19e eeuw, maar de leer van de grote kerken (concilie van trente, luther, Calvijn) laat er geen twijfel over dat het christendom in het algemeen het huwelijk steeds zag als monogaam huwelijk en als enig oirbare seksuele relatie (dit laatste van belang voor visie op voorechtelijke en buitenechtelijke relaties en op de ongetrouwden).

Niet alleen was de intiem-lichamelijke toenadering tot een ander dan de wettige huwelijks-partner verboden, maar tevens werd de intiem-geestelijke relatie met een andere partner als ongewenst beschouwd, omdat het steeds sterk beleefd is als een prelude tot de fysieke echtelijke ontrouw. Kooy tekent hierbij aan, dat buitenechtelijke *geestelijke* geboeidheid overigens niet zelden als in wezen gevaarlijker voor het huwelijk wordt beoordeeld dan de buitenechtelijke *fysieke* intimiteit. Daar waar sterk de notie leeft, dat het huwelijk de bezegeling is van het meest intense erotische verlangen, is er immers geen wezenlijker bedreiging voor de monogamie dan het vermoedelijk of klaarblijkelijk meer houden van een ander dan van de eigen wettige partner. Het zgn. slippertje kan dan nog wel door de beugel, want het wordt ervaren als een tijdelijke overheersing van het geestelijk leven door het puur driftmatige, maar t.a.v. de buitenechtelijke verliefdheid ligt het anders. De „derde” beneemt de wettige partner voor een langere, soms eindeloos lijkende duur zijn of haar „eerste” plaats. Volgens Kooy lijkt het dan ook weinig twijfel, dat juist in onze dagen - de dagen van het *romantische* huwelijk als norm - het monogame nog altijd als duurzame levensgemeenschap opgevatte huwelijk ernstiger wordt belaagd dan ooit.

Margaret Mead, de bekende Amerikaanse antropoloog, die onderzoek heeft verricht naar het huwelijks- en gezinsleven van de mens in verschillende culturen deelt bovenstaande mening, dat het huwelijk in onze tijd ernstig wordt belaagd. Ze zet zelfs een groot aantal vraagtekens achter het huwelijk-voor-het-leven en in een interview met Life 1½ jaar geleden komt deze toen 66 jarige met een aantal ideeën en suggesties, die ons wel even met de ogen doen knipperen. Ze heeft daarbij de situatie in de V.S. op het oog, maar dat houdt niet in, dat hetgeen ze te zeggen heeft voor ons van geen enkele betekenis zou zijn. Ze geeft een karakteristiek van de relaties in onze tijd, inclusief het huwelijk. De relaties zijn kortdurend, intensief, er wordt alles van gevraagd en ze worden verbroken op het moment, dat ze niet alles meer geven. We verwachten veel te snel iets van elke ontmoeting. We verwachten ook teveel van het huwelijk en als we niet krijgen wat we verlangen, wanhopen we te snel en zetten er een punt achter.

Ze stelt voor verschillende soorten huwelijken in te voeren. Eerst een soort proefhuwelijk,

waarin jonge mensen, die nog niet toe zijn aan het krijgen en opvoeden van kinderen toch op legale wijze met elkaar kunnen samenleven. Ze meent dat een stel nog niet aan het hebben van kinderen toe is, als de partners niet eerst een paar jaar geprobeerd hebben of ze met elkaar overweg kunnen. Als dit laatste het geval blijkt te zijn, zou er sprake kunnen zijn van een tweede soort huwelijk, dat de verantwoordelijkheid voor het kind en het ouderschap inhoudt. Ze doet dit voorstel, omdat het enige alternatief tegenwoordig lijkt te zijn: vrouwen en scheiden en hertrouwen en weer scheiden. Maar - laat ze er met gevoel voor humor op volgen: dit idee doet het helemaal niet bij de jongeren. Jonge mensen willen de goedkeuring van de samenleving voor alle mogelijke vormen van voorechtelijk geslachtsverkeer. Enerzijds zeggen ze: waarom zouden we eigenlijk trouwen? Anderzijds willen ze nog steeds het huwelijk zien als iets onherroepelijks. Het ideaal van jonge mensen is nog steeds het volledig monogame huwelijk voor het leven. Ze willen dat het ideaal blijft, wat het altijd is geweest, zodat wanneer ze tenslotte besluiten om te trouwen ze geloven kunnen dat het voor eeuwig zal zijn. En dat zegt dr. Mead is een hopeloze, een belachelijke en totaal onhoudbare positie. Maar we leven in een onwerkelijke wereld, waarin mensen, ondanks de duidelijke taal, die de echtscheidingsstatistieken spreken, veronderstellen, dat *hun* huwelijk anders zal zijn dan dat van andere mensen.

Dit is echter nog niet het eind van haar betoog, er komen nog een paar voltreffers: Net te doen alsof het huwelijk eeuwig is, was een goed ding toen de mensen jong stierven en de overlevende dus tot een nieuwe partnerkeuze kon komen. Naarmate de mensen echter langer leven en naarmate hun ervaringen meer uiteen zullen lopen, wordt het minder waarschijnlijk dat mensen een levenlang getrouwd zullen blijven. Wanneer mensen met 20 jaar trouwen kunnen ze redelijkerwijze rekenen op een huwelijk van 50 jaar. Het vooruitzicht 50 jaar samen door te brengen zal ertoe leiden, dat mensen minder ertoe geneigd zijn een onbevredigend huwelijk in stand te houden.

Maar de kinderen vragen we ons dan af. We zouden, zegt Mead, kinderen zo moeten opvoeden, dat ze het feit accepteren, dat we leven in een wereld waarin echtscheiding een realiteit is, een wereld waarin mensen een lange tijd leven, dat mensen in die tijd geweldig kunnen veranderen: hun beroep, hun persoonlijkheid, hun interesses. De meeste mensen wensen dat hun kinderen opgroeien in een gezin, waarin een vader is. Maar er zijn allerlei wisselvalligheden in het leven.

Vroeger was de dood de ergste wisselvalligheid, nu is echtscheiding dat.

Vijftig jaar geleden kon je een kind niet garanderen, dat zijn moeder of vader zou blijven leven; tegenwoordig kan je je kind niet garanderen dat er geen echtscheiding zal zijn. Maar zegt ze: je kunt wel als ouders een betere start maken. Mead houdt zich ook bezig met de positie van de vrouw. Ze zegt: vrouwen zouden er op voorbereid moeten worden zich niet zo verlaten te voelen als nu het geval is, wanneer het huwelijk ophoudt te bestaan. Wanneer een vrouw 20 jaar getrouwd is geweest en het huwelijk eindigt, voelt ze zich erg in de kou staan. Ze heeft weinig kans op een ander huwelijk, haar man heeft dat wel. Dit zijn de feiten zegt Mead en we zouden er vrouwen op moeten voorbereiden. Maar we zijn er helemaal niet op ingesteld, we hebben het feit van echtscheiding zelfs niet geaccepteerd. We gedragen ons alsof echtscheiding slecht is of een fiasco. Waarom is het een groter fiasco dan de dood? Het is *de dood van een relatie* (Rapport v.d. anglicaanse kerk over het huwelijk: niet overspel zou een echtscheidingsgrond moeten zijn, de enig legitieme echtscheidingsgrond is de dood van een huwelijk en het is dood, als het door een van de partners zo beleefd wordt).

We hebben straks reeds opgemerkt dat binnen het christendom het i.h. alg. huwelijk werd gezien als monogaan huwelijk en tevens als de enig oirbare seksuele relatie. Dit laatste heeft uiteraard sterk de opvattingen bepaald t.a.v. voorechtelijke en buitenechtelijke relaties en t.a.v. de ongehuiden. Hoe staat het momenteel met deze opvattingen? T.a.v. voorechtelijke geslachtsverkeer staat men veel toleranter dan vroeger. Uit het onderzoek, dat in opdracht

van Margriet werd ingesteld naar seksuele gedragingen, maar ook naar seksuele opvattingen en idealen, dus naar attitudes bleek t.a.v. voorechtelijk geslachtsverkeer, dat binnen de groep van respondenten seksuele vrijheid nauw verbonden werd met de affectiviteitsgraad van de relatie. Een coïtus werd door de grote meerderheid van de respondenten niet volledig of in het geheel niet aanvaardbaar geacht, wanneer het trouwperspectief niet aanwezig was. Menige respondent dacht er anders over wanneer dat perspectief wel aanwezig was.

Wat betreft de buitenechtelijke geslachtsgemeenschap blijkt de tolerantie veel minder groot te zijn dan t.a.v. de voorechtelijke. Wel was er een groot verschil in houding tegenover de buitenechtelijke coïtus waarneembaar tussen de respondenten, woonachtig in de drie grote steden en die gevestigd in overig Nederland. Merkwaardig bleek de positie te zijn van de mannen van 21 - 24 jaar. Deze telden verhoudingsgewijs meer aanhangers van de strikte monogamie dan de overige mannen, hetgeen een wat onverwachte bevinding was.

Opvallend is, dat in dit breed opgezet onderzoek naar seksuele attitudes en seksuele gedragspatronen het seksuele gedragspatroon van de oudere ongehuwde volkomen buiten beschouwing is gebleven. Er zaten natuurlijk wel ongehuwden in de steekproef en er is ook wat bekend over hun attitude, maar de vragen over het seksuele *gedragspatroon* waren uitsluitend gericht op de gehuwden. Dat geeft wel te denken. Waarom is dit niet gebeurd? Raakt het misschien te zeer de nog bestaande taboes?

Misschien is het antwoord te vinden in een sociol. onderz. naar de levensomstandigheden en de levensinstelling van ongehuwde mannen en vrouwen de Jong-Gierveld ongehuwden tussen 30 en 55 jr.; 600 pers. Aan het eind van de vragenlijst zijn twee vragen opgenomen met betrekking tot de beleving van de sexualiteit. Men duidt het aan als een voorzichtige verkenning. Dat is het dan ook want de eerste vraag tracht de betekenis van de sex. op indirecte wijze te benaderen door haar op te nemen binnen een vergelijkende waardering van vier aspecten welke verbonden zijn aan het niet-getrouwd zijn, te weten: het alleen zijn, het missen van sexuele relaties, op een koude kamer thuis komen, het missen van een vriendschappelijke partner. Bij de zin „het missen van sexuele relaties” verwees een sterretje naar een voetnoot, waarin we lezen: Hiermede hebben we ons aangesloten bij wat wij veronderstellen dat de heersende moraal is in Ned.: de sexuele relaties beperken zich tot de huwelijkssfeer; de ongehuwden, van welke leeftijd ook, behoren zich te kenmerken door het niet onderhouden van sexuele relaties.

In onze tijd worden we geconfronteerd met een golf van kritiek op het huwelijk en het gezin. Deze kritiek komt vooral van de kant van de jongeren, met name van de studenten. Maar al te vaak wordt deze kritiek gedoodverfd met termen als „neiging tot losbandigheid”, „normloosheid”, „zedelijk verval”. Wanneer we echter goed luisteren blijkt het niet enkel te gaan om het huwelijk en het gezin, er is veeleer sprake van een fundamentele kritiek op onze maatschappij: de autoritaire structuren, waarin we leven, *de prestatiedrang, de economische machten*, die ons beheersen, *het bezitsdenken*, zowel t.a.v. materiële zaken als t.a.v. tussenmenselijke relaties. In de strijd tegen deze machten gaat het er dan niet om de belangentegenstellingen binnen het systeem te vereffenen, maar het geheel van voorwaarden, waaronder wij leven en die het systeem ons biedt, te veranderen. En een werkelijk revolutionaire verandering van de tussenmenselijke verhoudingen zou zich juist moeten uitstrekken tot de meest persoonlijke gebieden: de gezinsrelatie en de opvoeding.

Kritiek dus op de huidige maatschappijvorm: pleidooi voor een socialisme, waarbij niet *geld, status, persoonlijk bezit* en dergelijke centraal staan, maar de *mens*. De basis van onze autoritaire samenleving wordt gevormd door huwelijk en gezin en deze samenleving kan alleen verdwijnen meent men, wanneer de huidige vorm van huwelijk en gezin verdwijnt. Vanzelfsprekend speelt daarbij de opvoeding een belangrijke rol. Het kind moet anti-autoritair opgevoed worden, zodat het kritisch wordt en niet de ja-knikker van het huidige systeem. De opvoeding kan dan geschieden in communes of in anti-autoritaire kindercrèches. Het kind wordt dan niet opgevoed door één of twee, maar door verschillende

personen (oudercollectief), waarbij de band met de ouders niet in het geding behoeft te komen en door elkaar (kindercollectief).

Niet alle kommunes stellen de zaken zo scherp als de bekende en beruchte Kommune I in West-Berlijn, die de gehele burgerlijke cultuur wilde vernietigen en daarmee bij zichzelf begon. Kommune I wilde de repressieve seksuele moraal afschaffen (repressief wil zeggen: bescherming van de status quo en de daarmee samenhangende discriminatie), daartegenover stelde ze de abstracte moraal van een bevrijding, die de individuen echter alleen met dwang kon worden opgedrongen, omdat ze niet alleen onder de oude moraal te lijden hebben, maar er ook helemaal door gevormd zijn. Ze wilden zich niet langer onderwerpen aan de repressieve monogamie en haar getolereerde voorstadia of studentensurrogaten (Reiche!) maar moesten zich in plaats daarvan onderwerpen aan promiscue eisen, waaraan ze psychologisch niet toe waren en waaronder ze daarom zeker moesten lijden.

De wilde verhalen over dit soort kommunes was natuurlijk „gefundenes Fressen” voor de sensatiepers en had tot gevolg dat het begrip kommune geassocieerd werd met losbandigheid en promiscuiteit (ordelose vermenging der sexualiteit), terwijl het tegendeel meestal waar is. De kommune is een hechte leefgemeenschap, die ontstaan is op grond van een gemeenschappelijk streven en waarvan gemeenschappelijk bezit een der belangrijkste kenmerken is.

Wil de kommune niet alleen naar binnen, maar ook naar buiten een veranderende kracht vormen dan is het werken aan de gemeenschappelijke doeleinden van belang. Een kommune zonder gemeenschappelijke praktijk, die alleen is opgezet vanuit het onvermogen alleen te zijn en die zich beperkt tot het incidenteel oplossen van individuele problematiek, laat de maatschappelijke basis van de eenzaamheid onaangetast.

Wanneer huwelijk en gezin in het geding zijn, komen vanzelfsprekend vragen rondom de rol en de positie van de vrouw naar voren. Het is geen wonder dat er in onze tijd een sterke opleving valt waar te nemen van de emancipatiebewegingen. De vrouw realiseert zich steeds meer haar sociale, economische en seksuele afhankelijkheid. De stichting man/vrouw/maatschappij stelt zich op het standpunt, dat iedere volwassene, man of vrouw door eigen arbeid in zijn/haar levensonderhoud moet kunnen voorzien. Haar voornaamste programma-punt is dan ook: de integratie van de vrouw in het arbeidsproces. Financiële onafhankelijkheid en een zelfstandige werkkring ziet men als de garantie voor zelfbewustzijn en autonomie. (Andere groepen: de vertalers van het boek Seksualiteit en klassenstrijd van de Duitse socioloog Reiche menen dat hiermee de problematiek van de kern naar een bijverschijnsel wordt verschoven. Op deze wijze betekent de emancipatie van de vrouw alleen emancipatie tot arbeidskracht. De status van de man is het voorbeeld dat nagestreefd wordt en het is de vraag of die status - die de keerzijde is van de positie van de vrouw en die evenzeer een uitdrukking is van het onderdrukt zijn van de mens - wel zulke rijke ont-plooiingsmogelijkheden biedt. De vrouw zou zich moeten realiseren dat niet alleen zijzelf, maar ook de man slachtoffer is van deze historische ontwikkeling om van daaruit samen een begin te maken met de emancipatie van de mens).

De Dolle Mina's bestrijden niet alleen de economische, maar vooral ook de seksuele afhankelijkheid van de vrouw.

Als een nieuwe vorm van gemeenschapssamenleving moet ook het initiatief van de landelijke werkgroep „centraal wonen” genoemd worden. Deze groep stelt zich ten doel wooncomplexen te bouwen met centrale voorzieningen voor alle bewoners, zoals een gemeenschappelijke keuken en eetzaal, een kindercrèche, wasserette, boodschappendienst en ziekenboeg met deskundig personeel. Het is niet de bedoeling dat dit een soort commune wordt. Echtparen, alleenstaanden, weduwen en weduwnaars, gescheiden mannen en vrouwen en on-gehuwde moeders wonen ieder met hun eventuele kinderen in een eigen woning, maar maken waar nodig gebruik van de gemeenschappelijke voorzieningen. Ook deze vorm zou

voor velen een bevrijding uit een zeker isolement kunnen betekenen, een zich inzetten voor een gemeenschappelijk doel.

Tot slot een zin uit het nawoord van de vertalers van het hierboven reeds genoemde boek van Reich: De realisatie van nieuwe vormen van samen leven en samen werken zal gebrekkig zijn. Dit houdt echter niet in dat we, in plaats van onze doeleinden onze beperktheden tot richtsnoer moeten nemen.

ROLKEUZE IN DE SEXUALITEIT

De keuze van de titel van deze voordracht houdt een standpunt in. Zij gaat er namelijk van uit, dat de sexuele rol die de mens in zijn leven speelt minstens voor een deel het gevolg is van een vrije keuze. Dit uitgangspunt is niet vanzelfsprekend.

Vele onderzoekers hebben in de loop der tijden getracht te bewijzen dat verschillen in sexuele instelling en sexueel gedrag geheel of nagenoeg geheel zijn toe te schrijven aan constitutionele factoren, dus aan de aanleg.

Anderen hebben de oorzaken hoofdzakelijk gezocht in milieufactoren. Nog anderen, en daartoe behoorde Alfred Adler wezen de oorzakelijkheid van constitutionele verschillen voor het sexuele functioneren geheel af. Wat het standpunt van Adler betreft, moeten we hieraan nog wel toevoegen, dat hij constitutionele verschillen evenals trouwens milieufactoren wel erkende als verleidingen tot een bepaalde rolkeuze.

Hoe dwingend zulke verleidingen zijn, bijvoorbeeld ten aanzien van de keuze tussen hetero- en homoseksueel gedrag is nog steeds niet onomstotelijk vastgesteld.

Het lijkt mij daarom gerechtvaardigd, gezien de huidige stand van de wetenschap uit te gaan van het volgende standpunt,

1. In een deel van de gevallen kan de sexuele rol geheel of grotendeels worden bepaald door constitutionele factoren.
2. In een deel van de gevallen kan de sexuele rol geheel of grotendeels worden bepaald door een keuze die het resultaat is van een mening die de betrokkene heeft over zichzelf en zijn plaats in de wereld.

Dit standpunt behoort het karakter te dragen van een bruikbare fictie in de zin van Vaihinger en is daardoor voorlopig.

Het kan niet de taak van de psycholoog, de pedagoog of de psychotherapeut zijn de omvang van de constitutionele invloeden te onderzoeken, maar de voorlopige aanvaarding van het bestaan van deze invloed heeft wel consequenties voor opvoeding en psychotherapie. Daarop wil ik straks nog terugkomen.

Om inzicht te krijgen in de wijze waarop de keuze van de sexuele rol bij de mens tot stand komt is het nodig ons eerst bezig te houden met de vraag of het mogelijk is normen te vinden voor de juistheid van een bepaalde keuze. Het is namelijk opvallend dat het gebruikelijk is t.a.v. van het denken, voelen en handelen in sexualibus veel strengere normen aan te leggen dan in de bevrediging van andere fundamentele behoeften.

Weinigen zullen er bijvoorbeeld bezwaar tegen maken dat voedsel en drank door een smakelijke presentatie, door één aangename geur door afwisseling of een feestelijke entourage zinneprikkelend werken. Ook zal men weinig bezwaar maken tegen eten of drinken zonder de noodzaak van honger of dorst, maar alleen voor de gezelligheid of omdat het zo lekker is.

Waar het de bevrediging van de sexuele behoefte betreft ligt dit wel anders. Daar is het

nen omkeren. Het vóórkomen van masturbatie of homoseksuele relaties bijvoorbeeld is niet zonder meer een bewijs van een neurose. In de puberteit, in loopgraven, in gevangenissen en andere uitzonderingssituaties kunnen zulke verschijnselen invoelbaar en aanvaardbaar zijn. Symptomen krijgen pas hun betekenis in een syndroom, dus als ze door andere symptomen bevestigd worden.

Het is U bekend dat Adler de term „mannelijk protest“ gebruikte om te verklaren hoe de mens tot een keuze komt in zijn relatie tot het andere geslacht. Oorspronkelijk had hij deze term gebruikt als aanduiding voor het hoofdmotief van alle menselijk handelen. Later toen hij zag dat moeilijkheden met de geslachtsrol sterk cultureel gebonden waren zocht hij een meer algemene term voor het laatste motief en wees hij op de sterk motiverende kracht van het mannelijk protest in die culturen waar de waardebeoordeling van man en vrouw sterk verschillen zoals in het Wenen van zijn tijd. In grote lijnen komt de theorie van het mannelijk protest neer op het volgende.

Waar de man zowel fysiek als psychisch en sociaal als veruit superieur wordt beleefd en behandeld ontstaat een situatie die voor beide partijen moeilijk hanteerbaar is. De vrouw verkeert in een vernederende positie en het ligt voor de hand dat de geslachtsrol die zij kiest de sporen draagt van de wens aan deze minus-situatie te ontkomen. Zij kan daarbij kiezen uit verscheidene middelen zoals agressief streven naar macht met middelen die zij van de man heeft overgenomen zowel in als buiten het gezin, accentueren van de verleiden- de vrouwenrol om van de zwakheid een kracht te maken, afwijzen van het huwelijk, friquiditeit, ontrouw enz.

De man leeft onder de druk van hoge eisen. Hij moet steeds de superieure zijn en blijven en de bewijzen daarvan leveren. Ook zijn geslachtsrol zal de sporen dragen van deze strijd. Hij kan op harde, misschien sadistische wijze zijn macht handhaven. Hij kan, voortdurend zijn mannelijkheid bewijzen door de Don Juanrol te spelen. Hij kan zijn superioriteit steeds weer bewijzen in sociale rollen, als krachtpatser, als geleerde, als kunstenaar, als politicus. Hij kan de mannenrol ook opgeven, de confrontatie met de vrouw ontlopen en haar als het ware straffen met zijn seksuele afwijkingen die haar overbodig maken.

We mogen hopen dat bij een toeneming van de erkenning van de vrouw als gelijkwaardig aan de man de afschuwelijke opvoedingsfout zal verdwijnen waarbij al aan kleine meisjes inferioriteit wordt aangeprept en van kleine jongens superioriteit wordt geëist. Misschien komt dan de tijd dat de jongen en het meisje hun geslachtsrol kunnen kiezen zonder de handicap van neurotiserende invloeden.

De nieuwe ontwikkeling in de discussie over homoseksualiteit, abortus, geboortebepaling en pornografie lijken mij in dit opzicht hoopgevend. De sensationele randverschijnselen en de overdrijvingen moeten we dan maar op de koop toe nemen.

Tenslotte nog enkele opmerkingen over de consequenties van de geschetste opvattingen voor de psychotherapie aan de hand van twee voorbeelden.

1. Iemand vraagt mij of ik hem wil behandelen om hem van zijn homoseksualiteit te genezen. Ik kan niet anders doen dan dit verzoek afwijzen. Ik kan namelijk niet voorspellen wat aan het eind van een eventueel geslaagde behandeling te verwachten is. Dat kan wel het verdwijnen van de homoseksualiteit zijn als een overbodig geworden symptoom, maar het kan evengoed het aanvaarden van een constitutioneel bepaalde handicap zijn die de homoseksualiteit in onze cultuur nog altijd is.
2. Iemand vraagt mij of ik hem wil behandelen om hem van bepaalde spanningen in zijn beroepsleven af te helpen. Hij zegt erbij dat hij homofiel is, maar dat hij niet wil dat ik dat aanroer omdat hij zo wil blijven. Ik kan niet anders doen dan dit verzoek afwijzen. Voor een Individualpsycholoog is het toch al onmogelijk de ondeelbare persoonlijkheid te delen maar een zo belangrijk facet als de seksuele stellingname of deze nu oorzaak of gevolg is van de psychische moeilijkheden is helemaal ondenkbaar.

Ik eindig met een citaat uit een artikel van Kurt Adler in het mei-nummer 1967 van de Journal of Individual Psychology:

De patient (homo- of heterosexueel) gebruikt zijn sexuele organen en functies om te domineren, vernederen, wreken, geld verdienen, ontsnappen aan andere verantwoordelijkheden enz.

De therapeut moet de patient helpen zijn mening zo te wijzigen dat vriendschap meer dan vijandschap, samenwerking meer dan wedijver, vertrouwen meer dan verdenking, gelijkheid meer dan exploitatie, nabijheid meer dan afstand in zijn denken, voelen en handelen een plaats krijgen.

G.H. van Asperen

JAARVERSLAG KURSUS 1969-1970

Eerste jaar.

Hiervoor schreven zich 59 kursisten in. In de loop van het jaar trokken zich om allerlei redenen 27 kursisten terug, zodat er 32 kursisten tentamen deden.

Voor dit tentamen zakten 3 deelnemers.

De beroepen van de geslaagden waren: boekverkoper, apothekers-assistente, redactie-sekretaresse, wijkverpleegster, maatschappelijk-werk(st)er, kleuterleidster, huisvrouw, student(e), soc.psychiatisch verpleegster, remedial teacher, dir. kinderdag verblijf, grafoloog, dir. sekretaresse, bibliotheek-assistente, medewerker organisatie afd., illustratrice, hoofdleidster, adj. direktrice, consulente l.l. stelsel meisjes.

Tweede jaar.

Voor deze cursus hebben zich 25 kursisten ingeschreven. Allen namen deel aan het examen. Het getuigschrift kon aan 22 kandidaten worden uitgereikt, een kandidaat mag een herexamen doen.

De beroepen van de geslaagden waren: verpleegster, huisvrouw, socio-therapeute, grafologe, ambtenares, stafmedewerkster Ned. Inst. Kinderstudie, sekretaresse, maatschappelijk werker, onderwijzeres, leraar N.O. en dir. kleuterdagverblijf.

Twee vervolgcursussen, t.w.

1. Mevr. H. Gans-van Weerden met het onderwerp:

Ind. Psych. theorie en praktijk in Amerika. Deze cursus werd door 23 oud-kursisten gevolgd.

2. drs. H.W. von Sassen met het onderwerp „Konflikten”. Deze cursus is in Utrecht gegeven en werd gevolgd door 23 oud-kursisten en een belangstellende.

Amsterdam, 2 juli 1970.

De sekretaresse van de cursus 1969-1970,
Mevr. B.J.M. Strobosch-v. Duijne.

Adreswijzigingen:

De Hr. G.H. v. Asperen naar Langenhorst 72, Ede.

De Hr. en Mevr. H.W. de Ridder naar Donau 15, Amstelveen, telefoon 020 - 43 32 31.